

Találkozások a kultúrával 2.

**A fesztiválok közönsége, helye,
szerepe a kulturális fogyasztásban**

2004. július

Készült a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által, az MTA Szociológiai Kutatóintézetnél megrendelt kutatás keretében.

A kötet szerkesztésében részt vettek:

Irta: Hunyadi Zsuzsa
Sorozatszerkesztő: Kuti Éva
Konzulensek: Harsányi László és Vitányi Iván

Tartalomjegyzék

Bevezető.....	4
A fesztiválok szerepe a kulturális életben	5
A fesztiválok közönségének nagysága.....	8
Látogatói hajlandóság a különböző társadalmi-demográfiai csoportokban.....	10
A fesztiválokra járó közönség jellemzői, társadalmi-demográfiai összetétele	14
Hányféle fesztiválra járnak az emberek, avagy a különböző típusú fesztiválok „keresztlátogatottsága”	20
Fesztivállátogatás és más kulturális tevékenységek végzése	21
Összegzés.....	22

Bevezető

Az MTA Szociológiai Kutatóintézete 2003-ban megbízást kapott a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától arra, hogy végezzen országos reprezentatív mintán¹ kérdőíves vizsgálatot „Magyarország kulturális állapota az EU csatlakozás küszöbén” címmel. A kutatás elvégzésére az MTA Szociológiai és Politikatudományi Intézetének közös kutatócsoportja, a „Kultúrakutató műhely”, Vitányi Ivánt és Hidy Pétert kérték fel. A felvétel megtörtént, az adatok feldolgozása tématerületenként folyik.

A társadalmi differenciálódásban, a társadalmi egyenlőtlenségi rendszerben a kulturális fogyasztás különbségei meghatározó szerepet játszanak. Mivel a kulturális stratégia számára megkerülhetetlen kérdés az egymással összefonódó, egymást erősítő társadalmi és kulturális különbségek kezelésével kapcsolatos állásfoglalás, az elemzések központi kérdése, hogy a kultúra különböző területeihez kapcsolódóan feltárjuk a társadalmi különbségek természetét, jellemzőit. Az elemzések másik fő szempontja azt az elvet, értéket tartja szem előtt, mely szerint a kulturálódási lehetőségek széles skálájának biztosításán keresztül valósulhat meg minél több állampolgár számára a választás szabadsága.

A sorozat második füzeté e kérdéseket a sokféle kulturálódási lehetőséget biztosító fesztiválokkal kapcsolatban elemzi.

Külön hangsúlyozni szeretnénk, hogy **a vizsgálat nem terjedt ki a 14 év alatti és a 70 év feletti népességre**, így értelemszerűen az elemzés során a legfiatalabbak és a legidősebbek fesztivállátogatási szokásairól nem tudunk képet adni. Különösen a 14 év alatti kohorsszal kapcsolatban fontos e hiányosság hangsúlyozása, mert a fesztiválokra való részvétel gyakran családi program, olyan esemény, ahova szívesen viszik el a szülők kisebb vagy nagyobb gyermekeiket is. A következőkben felvázolt kép tehát teljesebb és kedvezőbb lenne, ha ők is képviselve lennének a mintában. A legidősebbek, a 70 év felettek, kihagyása kevésbé csorbítja a vizsgálat eredményét, mert, mint látni fogjuk, a kor előrehaladtával csökken a fesztiválok iránti affinitás. Úgy véljük, hogy a 70 év felettek kulturálódási-, művelődési szokásai – s ezen belül a fesztiválok látogatása - nem térnek el jelentősen a mintában szereplő 60-70 évesekétől.

¹A vizsgálat módszere:

Mintanagyság: 3400 fő

A minta összetétele, jellemzői: országos minta, nem, életkor, lakóhely és iskolai végzettség szerint a 14-70 éves magyar állampolgárságú lakosságot reprezentálja

A reprezentált lakosság száma: 7400 ezer fő

Az adatfelvétel módja: személyes kérdezés, standard kérdőívvel

Az adatfelvétel időszaka: 2003 október-november

A fesztiválok szerepe a kulturális életben

Az elmúlt tíz, tizenöt évben jelentős átrendeződés történt a kultúra és a szórakozás színtereinek használatában. A kultúrához való hozzájutás három helyszíne – a hagyományos kulturális intézmények, az otthon, illetve a szabad terek (szabad ég, szabad épületek) – közül, az utóbbi kettő szerepe megnövekedett. Az otthoni kultúra fogyasztás a családok technikai felszereltségének javulásával, a mind több család számára megvásárolható különböző audio-vizuális felszerelések hazavitelével kényelmessé és időben rugalmasan hozzáférhetővé válik. A piacok kinyílásával, a cd lemezek, a video- és dvd kazetták, a kölcsönzők hatalmas kínálatával az audio-vizuális eszközök változatos használata is biztosított.

A fejlődés ezen iránya a kultúra fogyasztás demokratizálódását jelenti kétféle értelemben is: egyrészt szélesedett, tömegessé vált a hozzáférés, másrészt annyiban enyhített a hozzáférés egyenlőtlenségein, hogy az olyan, a települési hierarchia alján élő lakosok számára is elérhető vált a film illetve a zene, ahol megszűntek, vagy csak alkalmanként működnek a mozik vagy a közkultúra más intézményei. A folyamat a számítógép terjedésével folytatódik: a legális illetve illegális letöltésekkel az új filmekhez, zenei produkciókhoz való hozzájutás nemcsak hihetetlenül gyorsá, de már a beszerzést is otthonról irányítva, kényelmessé is válik.

Talán épp az otthon ülés ellensúlyaként terjedt el a fesztivál kultúra. Csupán közművelődési intézmények által szervezett helyi fesztiválból kb. 3000 volt a tavalyi év során, bár e szám valamelyest csalóka, mert olykor korábbi rendezvények, a régi falunap, búcsú jelentek meg a „fesztivál” kifejezés alatt.

Fesztiválból sokféle van, s a sokféle fesztivál sokféle szempont alapján tipizálható. Ezen szempontok egyike lehet a **tevékenység**. Beszélhetünk ez esetben művészeti vagy nem művészeti fesztiválokról, beszélhetünk egy művészeti ágat képviselő, vagy több művészeti ágat is magába ölelő, összművészeti fesztiválokról. Beszélhetünk amatőr- és professzionális művészek fesztiváljáról. Beszélhetünk ugyanakkor vásárokról (sajt, bor, kézműves stb.), gasztronómiai eseményekről (kolbásztöltés, halászléfőzés stb.), sportrendezvényekről, bálokról, multságokról, különböző kisebbségek, szakmák utcai felvonulásairól, Love Parade-ről és virágünnepről, melyek szintén a fesztiválok műfaji megjelölése alatt szerepelnek.

A fesztiválok tipizálhatók a **helyszínek** alapján is. Vannak szabad ég alatti, utcai vagy a települések egyéb nyitott tereit használó fesztiválok, s vannak zárt falak között megrendezett fesztiválok. A zárt falak jelenthetik hagyományos kulturális intézmények falait, de jelenthetik a fesztivál idejére használatba vett, eredetileg más funkcióra épített, esetleg épp a fesztivál hatására, kedvéért felújított, rendbe hozott épületeket is.

A **vonzáskörük**, kiterjedtségük alapján beszélhetünk helyi, regionális, nemzeti, és nemzetközi fesztiválokról.

A fesztiválok között különbséget tehetünk megrendezésük **gyakorisága** szerint is. Vannak az egyszeri, és vannak, ha sikeresek, a különböző periódusonként ismétlődő, sokszor már márkanévként egyfajta minőségi vagy életérzés garanciát jelentő fesztiválok.

Időtartam szerint vannak egynapos, többnapos, heti-, havi stb. fesztiválok.

A fesztiválok **életgörbéje** alapján beszélhetünk induló, érett és esetleg már túlértett fesztiválokról.

Különböző **események**, ünnepek kapcsán is szerveződnek fesztiválok, ezek kötődhetnek egy-egy vallási vagy állami ünnephez, de akár valamilyen a természethez kapcsolódó jelenséghez is.

A **rendező**k, szervezők, létrehozók alapján is megkülönböztethetjük a fesztiválokat. Az állam, a piaci szereplők és a civil szféra egyaránt megtalálható a szervezők között: rendeznek fesztivált önkormányzatok, civil szervezetek, s kifejezetten fesztiválok rendezésére létrejött szervezetek, egyesületek, vállalkozások.

A fesztiválok sokszínűségét, sokféleségét a fesztiválok iránti igények sokfélesége alakította ki. Mit adnak a fesztiválok? Mi vonzza a fesztiválok közönségét? A következőkben ezzel kapcsolatban gyűjtöttünk össze néhány lehetséges választ.

1. A fesztiváloknak sokféleségük ellenére van közös jellemzőjük, és talán éppen e közös jellemzővel magyarázható népszerűségük és gyors terjedésük. Minden fesztiválban közös az, hogy nem pusztán a programsorozatok összessége. Az eseménysorozatokon, a konkrét programokon kívül, **közösségi élményt** is ad. Olyan élményt, amit pl. a másoktól elszigetelt otthoni, négy fal közötti kultúrálódás nem tud megadni. A különböző fesztiválok látogatói tudják, hogy a közönség többi tagjával a hasonló értékrend vagy a hasonló ízlés, esetleg a hasonló életstílus alapján közösséget vállalhatnak.

2. A fesztivál **egyenlősít**. Éppen a közös életérzés, a puszta „ottlét” a fesztivál idejére megszünteti a fesztiválon kívüli valós életben különben fennálló társadalmi különbségeket.

3. A fesztiválok egy helyre összegyűjtik az ágazat – legyen az művészeti, vagy más tevékenységet végző - valamilyen szempontból „legjeit”; a legjobb, a legérdekesebb, a legújabb, a legeredetibb stb. alkotásokat, termékeket, műsorokat. Aki mindezt láthatja, amellet, hogy **tájékozott, jól értesült lesz**, megkapja a **kiváltságosság** érzését is.

4. A fesztiválok során más emberek, kultúrák, művészeti ágak megismerése lehetséges, ami csökkenti az ismeretlennel szembeni gyanakvást, tágítja a látókört, **erősíti a toleranciát**.

5. A **helyi fesztiváloknak** több módon is lehet kedvező hatásuk a helyi közösségre. Amellet, hogy serkentik a kulturális életet, **növelik az identitást**, különösen, ha a helybéliek is bevonódnak a fesztivál létrehozásába, ha nemcsak szimpla fogyasztókként élvezik azt.

6. A helyi fesztiválok **a globalizáció egyenlősítő hatása ellen a lokalitás értékeinek bemutatásával, a lokalitás egyediségével** küzdhetnek.

7. A fesztiválokkal az amúgy **„kultúrára lusta” emberek** is sok élményhez juthatnak. Különösen a képzetlenebb rétegek esetében lehet fontos, hogy a fesztiválok „buli” hangulata őket is beszippantja, s ott olyan tudást és élményeket szerezhhetnek, melyhez egyébként nem vagy csak ritkán jutnak hozzá. Ez különösen a fiataloknál lehet fontos, itt kóstolhatnak bele a kultúrába, és válhatnak a későbbiek során gyakoribb fogyasztóivá.

8. A fesztiválok kavalkádja sokszor keveri a komolyabb és a könnyedebb, az értékesebb és a kevésbé értékes műfajokat, amivel a könnyebb műfajok a fajsúlyosabb kultúra

„szállásadóivá” válhatnak, szendvicsként **a könnyű műfajba csomagolva más műfajok is eladhatók.** A fesztiváloknak tehát **nevelő, ízlésformáló** hatása is lehet.

9. A fesztiválok **különleges eseménnyé teszik a hétköznapi élet egyes területeit** pl. az evést vagy az ivást. Nem (csak) a mindennapok élvezeteit kínálják, hanem borkultúrát és gasztronómiai kultúrát terjesztenek. Evvel együtt felértékelik az ezen tudással rendelkező „egyszerű” embert. Legitimé, sőt követendő példává teszik a mindennapi élet élvezését.

10. A fesztiválok megszervezéséhez és működtetéséhez általában többféle szervezet, többféle intézményi szereplő együttműködése szükséges. Ez **erősíti a csapatmunkára** való készséget, gyengíti az egymással való versengés szükségességének érzését.

11. A fesztiválok egyik fajtája az amatőr művészeti fesztivál. Az ezeken résztvevők kiélhetik **kreativitásukat**, módjuk nyílik az önkifejezésre, az önmegvalósításra, s ezen képességük szélesebb közönség előtt is igazolást nyerhet. Növeli a résztvevők **önbecsülését, erőt adhat** a tevékenység folytatásához.

12. A művészeti fesztiválokon az előadók számára, különösen, ha nemzetközi fesztiválról van szó, a más művészekkel, produkciókkal való találkozás megtermékenyítő, a fejlődésüket, továbblépésüket elősegítő, **inspiráló** erővel hathat.

13. A fesztiválok lehetővé teszik **a környezet fejlődését**, szerencsés esetben **a gazdaság fellendülését is**. A környezet megszépül, lerobbant épületek nyernek új funkciót, olykor egész utcák revitalizálása indul meg. Az ott élő lakosság munkaalkalmat kap, kikerülhet a munkanélküliség depressziójából. A sikeres fesztiválok eredményeként kialakuló jó imáznak is lehetnek még további járulékos hatásai, odavonzhatnak újabb befektetőket, rendezvényeket, szolgáltatókat, a tudomány, a gazdaság, az oktatás, a kultúra újabb szereplőit.

Összefoglalóul elmondható, hogy a fesztiválok a közvetlen kulturális élmény és/vagy a szórakozás mellett, nemcsak a közönség, de a résztvevők, a szereplők, a szervezők, és - sikeres rendezvények esetén - a tágabb környezet számára is sokrétű haszonnal szolgálnak. A fesztiválok jól szimbolizálják a kultúra mai állását. Tükrözik a pezsgést, a színvonalat és a színvonaltalanságot, a kultúra szentségét és deszakralizálódását, a műfajok közti éles határvonalak elmosódását, az együttlétre, a közösségi élményre való igényt. A fesztiválok, még ha csak időlegesen is, de gyarapítják a kultúra által meghódított színterek, az utcák, terek, épületek, erdők, mezők terjedelmét. Mindezek miatt a mai Magyarországon, csakúgy, mint Európa más országaiban, a kulturális élet, a kulturális szokások feltérképezésekor, megkerülhetetlen a fesztiválok vizsgálata.

A 2003 évben végzett empirikus kutatás során a fesztiválokkal kapcsolatban a következő kérdéssor szerepelt a kérdőívben:

„Volt-e Ön a következő fesztiválok valamelyikén az elmúlt 12 hónapban?
(Lehetséges válasz: volt-nem volt)

Pepsi/Diák Sziget (a budapesti hajógyári)

Bármilyen más, könnyűzenei fesztivál (pl: Wanted, EFOTT, VOLT, stb.)

Budapesti Tavasz Fesztivál

Budapesti Őszi Fesztivál

Zempléni Napok

Művészetek Völgye, Kapolcs

Bármilyen színházi fesztivál (pl. gyulai, szegedi, miskolci, pécsi, zsámbéki, stb.)

Bármilyen filmfesztivál (pl.: győri médiawave, budapesti filmszemle, stb.)

Bármilyen táncfesztivál

Bármilyen kórus fesztivál

Helyi, városi fesztiválok, városnapok, falunapok, búcsú, helyi rendezvények (pl.: halászlé-főző verseny)

Civil szervezetek rendezvényei

Média esemény (pl.: egy tévé- vagy rádió csatorna road-show-ja)

Egyéb fesztivál, művészeti esemény, éspedig:

A következőkben a fenti kérdéssor segítségével vizsgált fesztiválok látogatottságát, közönségét egyenként és típusokba rendezve is ismertetjük.

A fesztiválok közönségének nagysága

A fesztiválok és a helyi rendezvények már önmagában attól fontos eseményei a kulturális életünknek, hogy ezek vonzzák a legnagyobb közönséget², többen fordultak meg az elmúlt évben valamilyen fesztiválon, mint akár moziban, akár színházban, múzeumban, hogy a hangversenytermekről ne is beszéljünk. Összességében a vizsgált lakosság mintegy 60%-a, azaz kb. 4,5 millió 14-70 éves állampolgár volt az elmúlt évben valamilyen kisebb-nagyobb rendezvényen vagy fesztiválon.

- A sokféle országos szintű és helyi fesztivál közül a helyi fesztiválok, rendezvények (városnapok, falunapok, búcsú, különféle főző versenyek, stb.) a leglátogatottabbak: a 14-70 évesek közel fele (47%) legalább egyszer részt vett az elmúlt év során valamilyen helyi rendezvényen.
- A civil szervezetek szintén többségében helyi szerveződésű rendezvényeinek valamelyike a vizsgált népesség 13%-át, mintegy 1 millió embert vonzott. Hasonló arányú (10%, 7-800 ezer ember) a különböző rádió- és tévécsatornák „road-show” – inak vonzásköre is.
- A könnyűzenei fesztiválok közönsége összességében 8%, kb. 600ezer ember. A Pepsi/Diák Sziget önmagában a 14-70 éves lakosság kb. 4%-át, több mint 300 ezer embert mozgatott meg, a többi könnyűzenei fesztivál (EFOTT, Volt, Wanted stb.) együtt pedig kb. 5%-ot, 400 ezer embert.

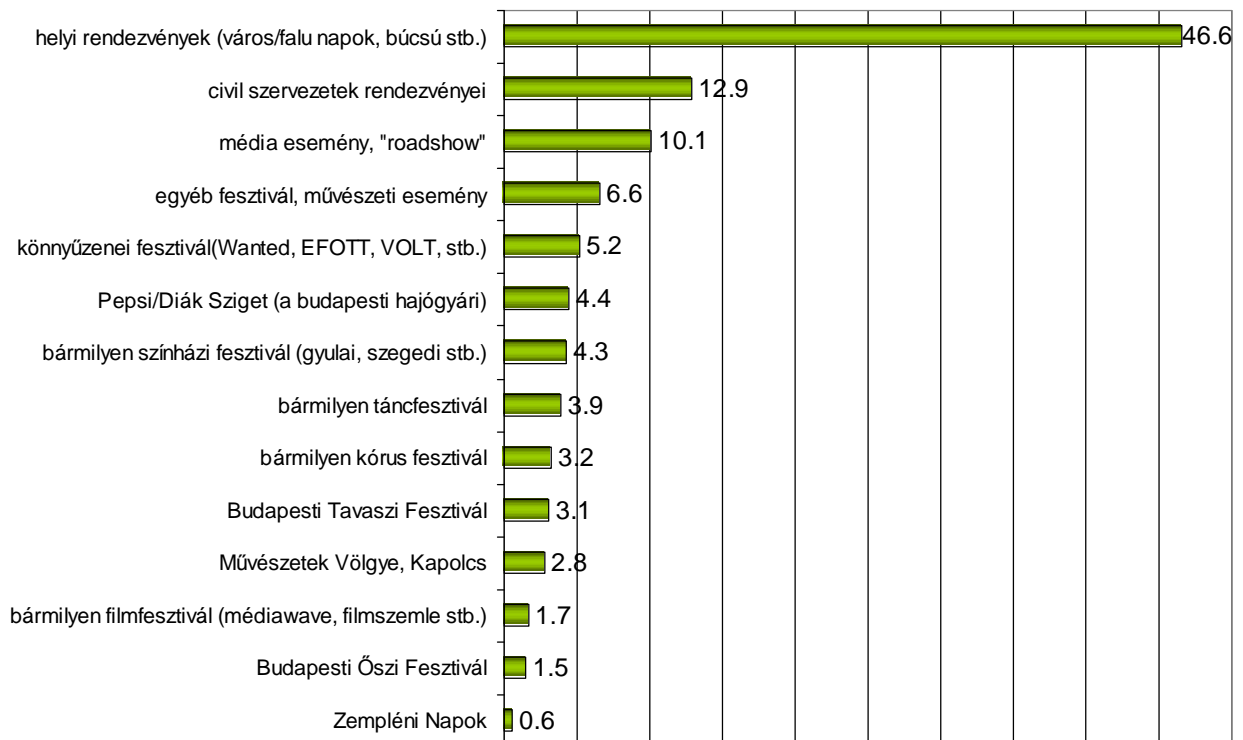
² A fesztiválok közönsége valószínűleg nagyobb annál, mint amit itt mértünk. Ennek oka az, hogy szinte lehetetlen a sokféle fesztivált felmérni, hiszen egyetlen kérdőívben sem sorolható fel az összes fesztivál, és ennek hiányában, különböző okok miatt, a kérdezettek emlékezete erősen szelektál.

- A különböző színházi- és táncfesztiválokat is a lakosság kb. 4-4%-a, (300 ezer fő „műfajonként”) látogatta. A kórus fesztiválokra, az összművészeti Budapesti Tavasz Fesztiválra és a kapolcsi Művészetek Völgyére egyaránt a 14-70 éves lakosság 3-3%-a (mindegyikre kb. 200-250 ezer fő) jutott el.
- A különböző filmfesztiválok, a Budapesti Őszi Fesztivál és a Zempléni Napok rendezvényein külön-külön a lakosság 1-2%-a (50-150 ezer fő) vett részt (1. ábra).

1. ábra

A felsoroltak közül milyen fajta fesztiválokon, rendezvényeken voltak az elmúlt egy év során?

(a látogatók aránya, N=3400)

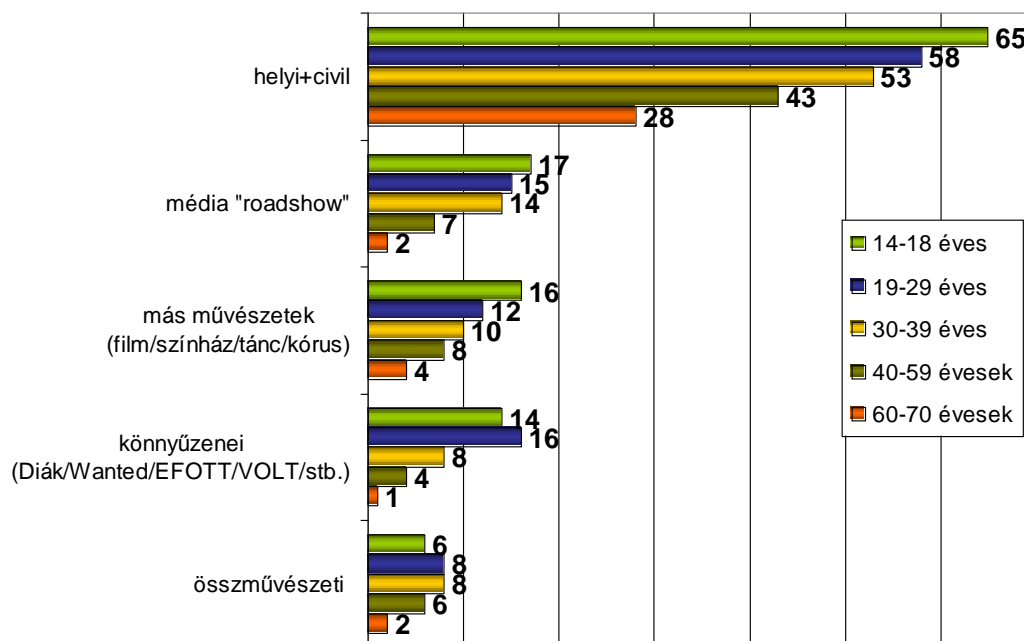
A helyi fesztiválokat, a civil rendezvényeket és a média által rendezett fesztiválokat **nem kifejezetten művészeti eseményeket** kínáló voltuk miatt egy típusként kezelve, azt az eredményt kapjuk, hogy ezek együttes közönsége (azok aránya, akik ezek közül legalább egy félén megfordultak) a **lakosság felét** teszi ki, míg a művészeti produkciókat felvonultató színház-, film-, tánc-, kórus-, könnyűzene- és az összművészeti fesztiválokat másik típusként számbavéve, **a művészeti fesztiválok együttes közönsége** a 14-70 éves lakosság hozzávetőlegesen **20%-át** teszik ki.

Látogatói hajlandóság a különböző társadalmi-demográfiai csoportokban

A fesztiválokat általában a fiatalabb korcsoportok jóval nagyobb arányban látogatják, mint az idősebbek. A helyi- és civil kezdeményezésű rendezvényekre a fiatalok 60-65%-a, az öregeknek nem egészen 30%-a jár. A média road-show-kra a 40 év alattiak kb. 15%-a megy el, a 40-60 évesek 7%-a, a 60 év felettieknek mindössze 2%-a. Hasonló arányokat kapunk a különböző művészeti fesztiválok látogatási hajlandóságát vizsgálva is: a fiatalabb korosztályok 10-16%-a, az idősebbek 4-8%-a látogatja ezeket. Érthető módon a korosztályok közti legnagyobb különbség a könnyűzenei fesztiválok látogatásában mutatkozik, a 30 év alattiak 15%-a, a 60 év felettiek 1%-a fordult meg az elmúlt év során ilyen rendezvényen. Az összművészeti fesztiválok látogatása viszonylag kiegyenlített a különböző korcsoportokban: a 20-40 évesek körében a legnagyobb arányú (8%), de a 14-18 éveseknek, illetve a 40-60 éveseknek is 6%-a ellátogatott valamelyik nagyobb összművészeti fesztiválra. A 60 év felettieknek csak 2%-áról mondható el ugyanez. (2. ábra)

2. ábra

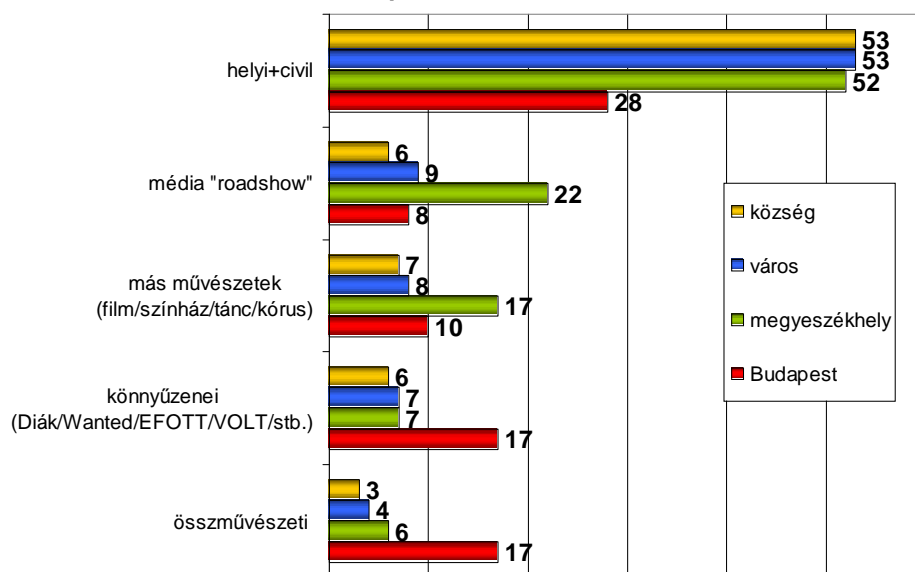
A különböző típusú fesztiválokat látogatók aránya a korcsoportokban

A helyi fesztiválokra és a civil rendezvényekre, mint alapvetően vidéki rendezvénytípusokra, főleg a helyi lakosság jár (52-53%). A megyeszékhelyeken élők járnak a legnagyobb arányban (22%) a média eseményekre, valamint az egy-egy művészeti ágat reprezentáló fesztiválokra (17%). A budapesti közönség a könnyűzenei (17%) és az összművészeti fesztiválokra jár (17%) a többi településtípuson élőkhez képest jóval nagyobb arányban (3. ábra).

3. ábra

A fesztivállátogatók aránya a különböző típusú településeken

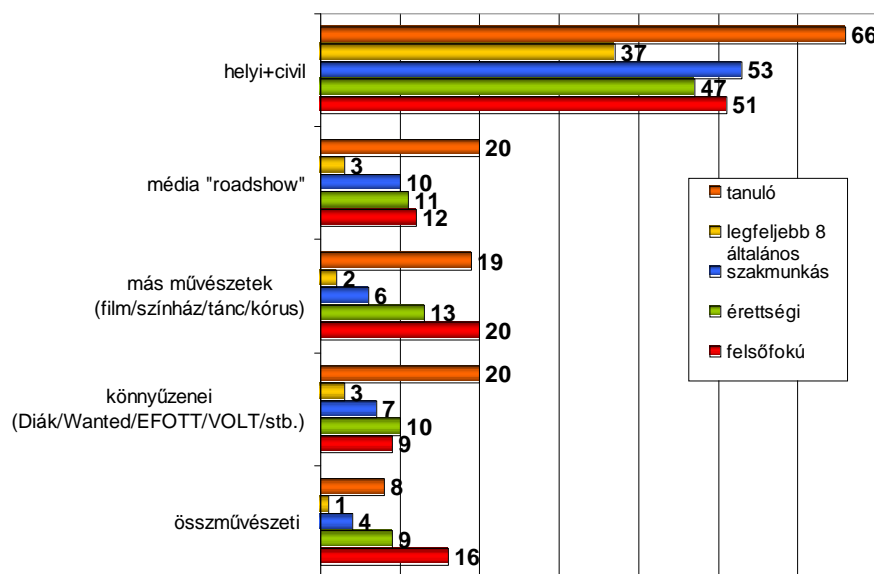
Az összművészeti fesztiválokat kivéve **minden más fesztiváltípus** iránt a még **középiskolában, illetve felsőfokú tanintézetben tanulóknak a legnagyobb az affinitása**, az átlagosnál jobban érdeklődnek ezen események iránt.

Az összművészeti és a művészeti fesztiválokra a felsőfokú végzettségűek járnak a többi csoportnál nagyobb arányban.

Az iskolázatlanok – bár nagyobb arányban mennek el a helyi rendezvényekre, mint más fajta fesztiválokra – de még ezeket a helyben lévő fesztiválokat is a képzetlenebb csoportoknál kisebb (37% szemben a képzetlenebb csoportok 47-53%-os részvételével) arányban látogatják (4. ábra).

4. ábra

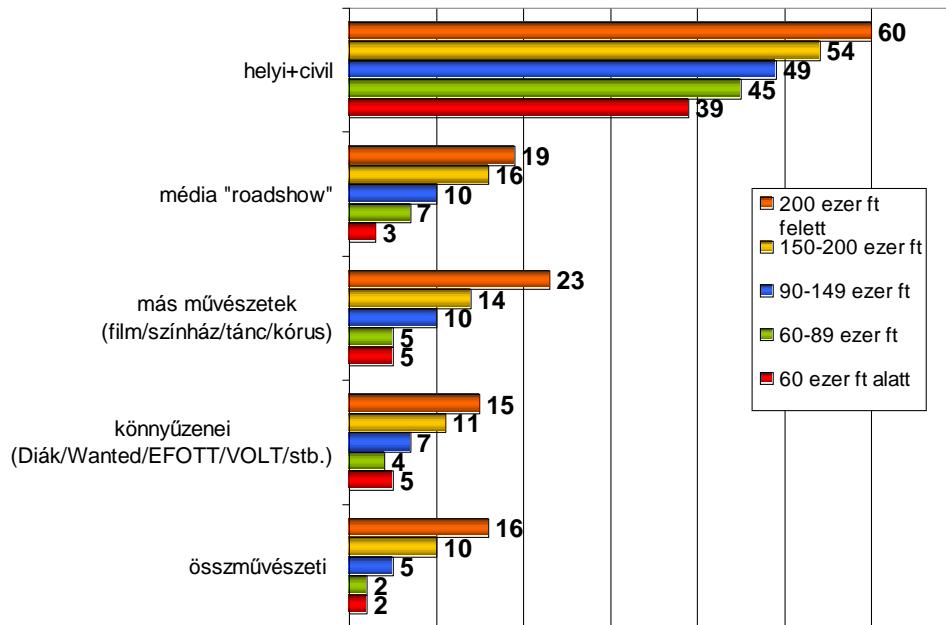
A fesztivállátogatók aránya a különböző végzettségűek körében

A legjobb jövedelmi helyzetűek járnak legnagyobb arányban minden fajta fesztiválra, s a legszegényebbek a legkisebb arányban. Ez alól még a helyi fesztiválok sem kivételek (5. ábra).

5. ábra

A fesztivállátogatók aránya a különböző jövedelmi helyzetűek körében

A fesztiválokra járó közönség jellemzői, társadalmi-demográfiai összetétele

Az előzőekben láttuk, hogy a fiatalok, a képzetlenebbek és a jobb anyagi körülmények között élők jutnak el az átlagosnál nagyobb arányban a különböző fesztiválokra, másképpen fogalmazva, a magasabb társadalmi státuszú csoportok fesztiválok iránti affinitása magasabb, mint az alacsonyabb társadalmi csoportoké. Mivel azonban a fiatalok, a képzetlenek illetve a magas jövedelmű csoportok aránya kisebb a társadalomban, mint az idősebbeké, a képzetlenebbeké vagy a kedvezőtlenebb anyagi körülmények között élőké, a közönség összetételében nem kell okvetlenül megmutatkoznia a magasabb társadalmi státuszú rétegek dominanciájának. A következőkben ezért adatainkat abból a szempontból vizsgáljuk meg, hogy a különböző fesztiválok közönsége kikből, milyen társadalmi-demográfiai csoportokból tevődik össze.

A helyi fesztiválok látogatói a leginkább „átlagosak”, ez a közönség hasonlít összetételében a legjobban az összlakosság egészére. Ez egyben azt is jelenti, hogy mind a látogatók számát, mind a látogatók sokféleségét tekintve, **a helyi fesztiválok szólnak a legtöbb társadalmi réteghez.** E rendezvények **vonzzák legnagyobb arányban a hátrányos helyzetű rétegeket,** ezek **tudják elérni a legtöbb alacsony végzettségű, a legtöbb rossz jövedelmi helyzetű, a legtöbb falusi, és a legtöbb idős embert is.**

A civil szervezetek és a helyi fesztiválok rendezvényeinek közönsége a nemek arányát és az életkort tekintve hasonló. Az átlag életkor mindkét típusú fesztivál látogatóinál 36 év és nincs eltérés a közönség korcsoportok szerinti összetételében sem. Az iskolai végzettséget vizsgálva azonban már eltérés figyelhető meg a kétféle közönségben; a civil szervezetek rendezvényeire járók között kevesebb a legalacsonyabb végzettségűek (12%), és nagyobb a diplomások (22%) aránya, mint a helyi rendezvények közönségénél, ahol 22% a legfeljebb nyolc osztályt végzetek és 12% a diplomások aránya. **A civil szervezetek rendezvényein résztvevők nemcsak iskolázottabbak, de jövedelmi helyzetük is kedvezőbb, azaz, összességében nagyobb körökben a magasabb társadalmi státuszúak aránya, mint a helyi fesztiválok résztvevői körében.** Mindezen különbségeket okozhatja a civil szervezetek rendezvényeinek a fővároshoz való erősebb kötődése, a civil szervezetek közönségében ugyanis 15%, míg a helyi rendezvényeknél 9% a budapestiek aránya.

A média események és a könnyűzenei fesztiválok közönsége a legfiatalabb, az átlag életkor 30 év körüli mindkét közönségnél. Az átlag eltérő belső összetételt takar, mert a könnyűzenei fesztiválok látogatóinak körében a legmarkánsabb közönség a 20-30 éveseké (61%), míg a média eseményeknél a 30-60 évesek is jelentős arányban (46%) képviseltetik magukat. A média rendezvényei a nagyobb városokban, a megyeszékhelyeken élőkét éri el leginkább (nem hiába road-show-k), míg a könnyűzenei fesztiválok közönségében a budapestiek szerepelnek a legnagyobb arányban.

A legelitebb közönsége a művészeti fesztiváloknak van. A művészeti fesztiválok látogatói között találjuk a legtöbb képzett, a legtöbb jómódú és a legtöbb nagyvárosi, de különösképpen budapesti lakost.

A **különböző fesztiválok között** tehát pusztán közönségük összetétele, társadalmi státusza alapján, a programjaik színvonalának, összetételének értékelése nélkül is **hierarchikus sorrend állítható fel: a helyi fesztiválok a legpopulárisabbak, az ösztönművészeti fesztiválok a legelitebbek,** a köztes sorrend pedig: civil rendezvények, média rendezvények, könnyűzenei rendezvények, művészeti fesztiválok (1. tábla).

1. tábla

A különböző típusú fesztiválok, rendezvények közönségének összetétele

	A fesztiválok, rendezvények típusa						a 14-70 éves lakosság (N=3400)
	helyi (N=1456)	civil (N=432)	média (N=324)	könnyűzenei (N=311)	művészeti (N=330)	összművészeti (N=269)	
	%	%	%	%	%	%	%
Nem							
férfi	50	49	52	54	43	45	49
nő	50	51	48	46	57	55	51
Életkor							
14-18 éves	13	12	16	17	16	10	10
19-29 éves	26	27	34	44	28	27	22
30-39 éves	19	21	23	17	19	23	17
40-59 éves	34	34	24	20	32	36	38
60-70 éves	8	6	2	1	5	4	13
<i>átlag életkor (év)</i>	<i>36,3</i>	<i>35,9</i>	<i>31,6</i>	<i>29,2</i>	<i>34,3</i>	<i>36,2</i>	<i>39,9</i>
Iskolai végzettség							
8 általános v.alatta	22	12	9	9	5	5	28
szakmunkás	26	21	24	20	14	14	23
érettségi	24	27	28	29	32	34	24
felsőfokú	12	22	14	13	25	30	12
tanuló	17	18	25	30	24	16	12
Lakóhely településnagysága							
2000 fő alatti község	19	21	12	14	14	8	18
2-5 ezer fős község	16	12	8	9	10	7	14
5-20 ezer fős község	5	3	3	1	3	3	5
10 ezer fő alatti város	9	5	8	4	5	5	7
10-100 ezer fős város	22	22	18	19	19	14	21
megyeszékhely	19	22	38	15	31	16	18
Budapest	9	15	14	38	19	48	18
A háztartás havi jövedelme							
60 ezer ft alatt	18	12	8	15	11	9	21
60-89 ezer ft	24	18	18	14	13	11	25
90-149 ezer ft	33	35	34	32	34	31	32
150-200 ezer ft	13	18	20	18	18	20	11
200 ezer ft felett	12	17	20	21	24	29	10
összesen	<i>100</i>	<i>100</i>	100	100	100	100	100

A következőkben csak a művészeti fesztiválok – ide értve a könnyűzenei és a hagyományos (színház, film, tánc, kórus) művészeti ágakat is - az egy és több művészeti ágat felölelő fesztiválok közönségét nézzük meg kicsit részletesebben.

A könnyűzenei fesztiválok (Pepsi Sziget és a többi együtt) látogatóinak relatív többsége

- 20-30 éves (44%),
- érettségizett (29%), vagy még középfokú vagy felsőfokú iskolák tanulója (30%),
- budapesti (38%),

- jómódú, de mindenképpen az átlagosnál jobb jövedelmi helyzetű (18%-uk 150-200 ezer forint közötti, további 20%-uk 200 ezer forint feletti háztartási jövedelemmel rendelkezik).

Figyelemre méltó, hogy **még a vidéken megrendezett könnyűzenei fesztiválok közönségében is a budapestiek aránya a legmagasabb**: 28%-uk budapesti. A Pepsi/Diáksziget rendezvényein közel 60%-os a budapestiek aránya, a megyeszékhelyeken élőkkel együtt pedig 70% a nagyobb városokból érkező közönség. A Diák sziget tehát a kisebb települések fiataljai számára nehezebben érhető el. A többi paraméter mentén nincs lényeges különbség a Diák Sziget és a többi pop fesztivál közönségének összetételében (2. tábla).

2. tábla

A Pepsi Sziget és a többi könnyűzenei fesztivál közönségének összetétele

	Pepsi/Diák Sziget (N=189)	más könnyűzenei fesztivál (Wanted, EFOTT, VOLT, stb.) (N=180)	könnyűzenei fesztivál közönség összesen (N=311*)	14-70 éves lakosság (N=3400)
	%	%	%	%
Nem				
férfi	53	55	54	49
nő	47	45	46	51
Életkor				
14-18 éves	17	16	17	10
19-29 éves	47	42	44	22
30-39 éves	17	19	17	17
40-59 éves	17	22	20	38
60-70 éves	3	1	1	13
Iskolai végzettség				
8 általános v.alatta	7	10	9	28
szakmunkás	17	22	20	23
érettségi	30	27	29	24
felsőfokú	14	12	13	12
tanuló	32	28	30	12
A lakóhely településnagysága				
2000 fő alatti község	3	21	14	18
2-5 ezer fős község	5	13	9	14
5-20 ezer fős község	2	1	1	5
10 ezer fő alatti város	4	4	4	7
10-100 ezer fős város	17	20	19	21
megyeszékhely	13	13	15	18
Budapest	57	28	38	18
A háztartás havi jövedelme				
60 ezer ft alatt	11	19	15	21
60-89 ezer ft	15	16	14	25
90-149 ezer ft	32	29	32	32
150-200 ezer ft	17	17	18	11
200 ezer ft felett	25	19	21	10
<i>Összesen</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

*Az „összesen” elemszáma, azért nem a Pepsi Sziget és a többi fesztivál résztvevőinek összege, mert vannak, akik mind a Pepsi fesztiválon, mind valamelyik másik könnyűzenei fesztiválon részt vettek.

A **művészeti fesztiválok** - akár összművészeti, akár egy-egy hagyományos művészeti ághoz kapcsolódóak - közönsége jóval elitebb, mint akár a könnyűzenei, akár a média, akár a helyi- és civil szervezetek rendezvényeinek közönsége. **Társadalmi státuszuk szerint viszonylag homogén, magas státuszú közönséget vonzanak** (1. tábla).

Az egy művészeti ágazatot képviselő fesztiválok (színház, film, tánc, kórus) látogatóinak többsége

- nő (60%),
- 40 év alatti (63%),
- háromnegyede iskolázott: érettségizett (32%), vagy diplomás (25%), vagy még tanuló (24%),
- fele nagyvárosokban él: egyharmada megyeszékhelyen, egyötöde Budapesten,
- jómódú, de mindenképpen az átlagosnál jobb jövedelmi helyzetű (18%-uk 150-200 ezer forint közötti, további 24%-uk 200 ezer forint feletti háztartási jövedelemmel rendelkezik).

Budapest túlsúlya a filmfesztiválok esetében jelenik meg, **a többi művészeti ág (színház, tánc, kórus) fesztiváljainak közönségét jellemzően a megyeszékhelyeken élők alkotják.** Jövedelmük alapján a kórus fesztiválok közönsége a legkedvezőtlenebb helyzetű. A kedvezőtlen jövedelmi helyzet általában kedvezőtlenebb iskolai végzettséggel szokott együtt járni, de ez a kórus fesztiválok közönségénél nincs így. Az viszont megfigyelhető, hogy a kórus fesztiválok közönsége a többi fesztiválhoz képest kevésbé nagyvárosi, nagyobb mértékben verbuválódik kisebb városok és nagyobb községek lakosaiból, ami részben magyarázhatja a kedvezőtlenebb jövedelmi helyzetet is (3. tábla).

3. tábla

Az egyes művészeti ágak fesztiváljainak közönség összetétele

	színházi fesztiválok (N=147)	film fesztiválok (N=68)	tánc fesztiválok (N=133)	kórus fesztiválok (N=105)	művészeti fesztiválok közönsége összesen (N=330*)	14-70 éves lakosság (N=3400)
	%	%	%	%	%	%
Nem						
férfi	39	41	43	40	43	49
nő	61	59	57	60	57	51
Életkor						
14-18 éves	13	13	20	19	16	10
19-29 éves	24	39	26	24	28	22
30-39 éves	19	26	18	15	19	17
40-59 éves	37	20	34	37	32	38
60-70 éves	7	2	1	5	5	13
Iskolai végzettség						
8 általános v.alatta	6	2	6	2	5	28
szakmunkás	12	17	16	11	14	23
érettségi	33	34	30	30	32	24
felsőfokú	28	24	19	31	25	12
tanuló	20	24	28	26	24	12
A lakóhely településnagysága						
2000 fő alatti község	16	12	13	14	14	18
2-5 ezer fős község	7	2	9	11	10	14
5-20 ezer fős község	2	6	3	6	3	5
10 ezer fő alatti város	9	4	4	9	5	7
10-100 ezer fős város	13	11	24	21	19	21
megyeszékhely	36	30	27	23	31	18
Budapest	16	35	20	17	19	18
A háztartás havi jövedelme						
60 ezer ft alatt	11	12	9	11	11	21
60-89 ezer ft	11	3	19	17	13	25
90-149 ezer ft	32	32	30	44	34	32
150-200 ezer ft	16	20	20	12	18	11
200 ezer ft felett	30	34	21	17	24	10
<i>Összesen</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

*Az „összesen” elemszáma, azért nem az egyes fesztiválok résztvevőinek összege, mert vannak, akik többféle fesztiválon is részt vettek.

Az összművészeti fesztiválok (Budapesti Tavaszi Fesztivál, Budapesti Őszi Fesztivál, Művészetek Völgye, Zempléni Napok) látogatóinak relatív többsége

- 20-40 éves (50%),
- kétharmada iskolázott: érettségizett (34%), vagy diplomás (30%)
- budapesti (48%),
- jómódú, de mindenképpen az átlagosnál jobb jövedelmi helyzetű (20%-uk 150-200 ezer forint közötti, további 29%-uk 200 ezer forint feletti háztartási jövedelemmel rendelkezik).

4. tábla

Az összművészeti fesztiválok közönségének összetétele

	BTF (N=151)	BŐF (N=70)	Zempléni Napok (N=23)	Művészetek Völgye (N=114)	összművészeti fesztiválok közönsége összesen (N=269*)	14-70 éves lakosság (N=3400)
	%	%	%	%	%	%
Nem						
férfi	46	53	50	38	45	49
nő	54	47	50	62	55	51
Életkor						
14-18 éves	8	6	0	11	10	10
19-29 éves	26	31	41	25	27	22
30-39 éves	22	25	22	26	23	17
40-59 éves	38	33	33	36	36	38
60-70 éves	5	5	4	2	4	13
Iskolai végzettség						
8 általános v.alatta	5	7	0	3	5	28
szakmunkás	12	18	31	13	14	23
érettségi	29	32	53	38	34	24
felsőfokú	36	32	12	30	30	12
tanuló	18	11	3	16	16	12
A lakóhely településnagysága						
község	11	18	66	17	18	36
város	11	5	4	26	19	28
megyeszékhely	11	8	10	20	16	18
Budapest	67	68	20	36	48	18
A háztartás havi jövedelme						
60 ezer ft alatt	13	12	8	10	9	21
60-89 ezer ft	9	12	18	10	11	25
90-149 ezer ft	31	36	40	23	31	32
150-200 ezer ft	18	9	14	24	20	11
200 ezer ft felett	29	32	20	33	29	10
<i>Összesen</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

*Az „összesen” elemszáma, azért nem az egyes fesztiválok résztvevőinek összege, mert vannak, akik többféle fesztiválon is részt vettek.

A 4. táblában szereplő összművészeti fesztiválok egyenkénti közönségének összetételét – különösen a Zempléni Napok közönségét - az alacsony minta elem számok miatt fenntartásokkal kell kezelni, de néhány szignifikáns összefüggés így is kiolvasható az adatokból. A BTF és a BŐF magyar közönsége (természetesen külföldi látogatók az

adatszolgáltatók között nem szerepelhettek) közel 70%-ban a budapestiek közül kerül ki. A megyeszékhelyek lakói kb. 10%-ban, a kisebb városok és a községek lakói kb. 20%-ban találhatók e két nagy budapesti összművészeti fesztivál közönségében.

A Művészetek Völgye látogatói körében a budapestiek szintén erősen túlréprezentáltak, a közönség több mint egyharmadát alkotják a fővárosiak. A „Völgylakók” egyötöde megyeszékhelyekről érkezik, egynegyede városokból, s kevesebb mint 20%-a községekből.

A vizsgált négyféle összművészeti fesztivál között a Művészetek Völgye közönsége a leginkább jómódú.

Hányféle fesztiválra járnak az emberek, avagy a különböző típusú fesztiválok „keresztlátogatottsága”

Azok között akik az elmúlt 12 hónapban voltak legalább egyszer valamilyen fesztiválon, kb. 60% egyféléen, 20% kétféléen és szintén kb. 20% legalább háromféle fesztiválon volt az általunk felsorolt 14 megnevezett konkrét fesztivál illetve fesztivál típus közül. A helyi fesztiválok a leglátogatottabbak, ezért természetesen a több fesztivált látogatókon belül is ezen fesztiválok látogatottsági aránya a legnagyobb. A legaktívabb fesztivál járó az összművészeti fesztiválok közönsége. Az összművészeti fesztiválok közönségének 40%-a ellátogatott valamilyen művészeti ág fesztiváljára is, közel egyharmaduk volt valamilyen könnyűzenei fesztiválon és civil rendezvényen, egynegyedük média roadshow-n, és 60%-uk valamilyen helyi fesztiválon is részt vett (5. tábla).

5. tábla

A különböző fesztivál típusok közönsége milyen más fesztivál típusokat látogatott?

	helyi	civil	média	könnyűzenei	művészeti	összművészeti
	fesztivál közönsége					
volt:	oszlop %	oszlop %	oszlop %	oszlop %	oszlop %	oszlop %
összművészeti fesztiválon is	8	15	15	24	26	100
művészeti fesztiválon is	16	34	31	31	100	41
könnyűzenei fesztiválon is	11	23	21	100	26	32
média rendezvényen is	17	32	100	26	32	24
civil rendezvényen is	23	100	41	35	45	31
helyi fesztiválon is	100	85	80	62	79	60

A helyi fesztiválok látogatók mennek el legkevésbé más fesztiválokra: 8%-uk fordult meg az összművészeti fesztiválok valamelyikén, 16%-uk valamelyik művészeti ág (film, színház, tánc, kórus) fesztiválján, 11%-uk könnyűzenei fesztiválon, és 17%-uk média road-show-n vagy más valamelyik média által szervezett eseményen. Bár a helyi fesztiválok látogatói közül legtöbben (23%-uk) valamilyen civil rendezvényen is jártak, a többi típusú fesztivál látogatóinak ennél nagyobb aránya, egyharmada, egynegyede ment el civil rendezvényekre is. Az adatok értelmezésénél azonban meg kell jegyeznünk, hogy mind a civil rendezvények, mind a helyi rendezvények olykor egybe eshetnek a más típusú fesztiválokkal, gondolunk itt arra, hogy civil szervezetek, vagy helyi önkormányzatok rendezhetnek, vagy jelen lehetnek média, művészeti vagy akár könnyűzenei fesztiválokon is.

Fesztivállátogatás és más kulturális tevékenységek végzése

Nemcsak a fesztivál típusokon belül, hanem a kulturális élet különböző területei közt is felállítható hierarchia aszerint, hogy az egyes tevékenységeket végzők körében milyen a magasan iskolázottak aránya. E szerint a legelisebb tevékenység a hangverseny látogatás, a legtömegesebb a helyi fesztiválok látogatása mellett a művelődési házba járás. A fesztiválok közötti ilyen fajta sorrendről esett már a korábbiakban szó: a legelisebb a művészeti fesztiválok, a legkevésbé elit a helyi fesztiválok közönsége. Ezek után nem meglepő, hogy a művészeti fesztiválok közönsége jár el más kulturális eseményekre, színházba, hangversenyre, kiállításra is a leggyakrabban, a helyi fesztiválok közönsége pedig a legritkábban, de az olvasott könyvek száma is azt mutatja, hogy a művészeti fesztiválok közönsége a legaktívabban művelődő és a helyi fesztiváloké a legkevésbé. A trendből csak a mozi látogatás „lóg ki”, jelezve az ifjúság kultúrálódásának jellegzetességét, a mozi és a könnyűzenei koncertek iránti magas érdeklődést. (6. tábla)

6. tábla

A különböző fesztiválok közönsége hányszor volt az elmúlt évben más kulturális intézményben (színházban, hangversenyen, stb.)
(a látogatások átlagos száma)

	összművészeti	művészeti	civil	könnyűzenei	média	helyi	a 14-70 évesek összesen
	fesztivál közönsége						
színházban	4.3	3.4	2.3	2.1	2.4	1.2	1.1
hangversenyen	1.6	1.5	0.9	0.5	0.6	0.4	0.3
könnyűzenei koncerten	2.9	2.6	2.1	3.6	2.0	1.2	0.8
moziban	6.6	6.1	4.2	7.0	5.3	3.0	2.5
művelődési házban	5.9	8.5	8.4	6.1	5.8	5.9	4.1
képzőművészeti kiállításon	3.1	3.0	2.3	1.9	1.6	1.1	0.9
(hely)történeti kiállításon	1.8	1.5	1.3	1.2	1.1	0.8	0.6
olvasott könyvek száma	19.9	17.9	14.9	15.6	13.5	9.5	9.7

Összegzés

- A különböző kulturális események (színház-, hangverseny-, múzeum látogatás, moziba járás stb.) közül a fesztiválok a legnépszerűbbek, legalábbis abban az értelemben, hogy ezek vonzzák a legnagyobb közönséget.
- A sokféle művészeti- és nem művészeti-, országos- és helyi szintű fesztivál közül a helyi fesztiválok, rendezvények (városnapok, falunapok, búcsú, különféle főző versenyek, stb.) a leglátogatottabbak: 3,5 millió ember, a 14-70 évesek közel fele (47%) legalább egyszer részt vett az elmúlt év során valamilyen helyi rendezvényen.
- A civil szervezetek szintén többségében helyi szerveződésű rendezvényei, a vizsgált népesség 13%-át, mintegy 1 millió embert vonzott, valamint ezekhez hasonló arányú (10%, 7-800 ezer ember) a különböző rádió- és tévécsatornák „road-show” –inak vonzásköre is.
- A könnyűzenei fesztiválok közönsége összességében 8%, kb. 600ezer ember. A Pepsi/Diák Sziget önmagában a 14-70 éves lakosság kb. 4%-át, több mint 300 ezer embert mozgatott meg, a többi könnyűzenei fesztivál (EFOTT, Volt, Wanted stb.) együtt közönsége 5% körüli (kb. 400 ezer ember).
- A különböző színházi- és táncfesztiválokat is a lakosság kb. 4-4%-a (300 ezer fő „műfajonként”) látogatta az elmúlt év során. A kórus fesztiválokra, az összművészeti Budapesti Tavaszi Fesztiválra és a kapolcsi Művészetek Völgyére egyaránt a 14-70 éves lakosság 3-3%-a (mindegyikre kb. 200-250 ezer fő) jutott el.
- A különböző filmfesztiválok, a Budapesti Őszi Fesztivál és a Zempléni Napok rendezvényein külön-külön a lakosság 1-2%-a (50-150 ezer fő) vett részt.
- A művészeti fesztiválok - mind az összművészeti, mind az egy-egy hagyományos művészeti ághoz kapcsolódó fesztiválok - közönsége jóval elitebb, magasabb társadalmi státuszú, mint akár a könnyűzenei, akár a média, akár a helyi- és civil szervezetek rendezvényeinek közönsége.
- A budapestiek még a vidéki művészeti fesztiválokon is felülreprezentáltak.

A dolgozatot a fesztiválok sokféleségének és sokféle funkciójának áttekintésével indítottuk. Most, az elemzés végére érve, elmondhatjuk azt is, hogy e sokféleség a közönség igényeinek, motivációinak sokszínűségét tükrözi. A többség találhat olyan fesztivált, mely igényeit kielégíti, az viszont, hogy ki milyen fesztivált talál magának, milyen fesztivált látogat meg, egyben a társadalom kulturális különbségeit is kifejezi. A fesztivál kultúrát vizsgálva kétféle értelemben is beszélhetünk státusz kristályosodásról: egyrészt a magasabb iskolai és gazdasági státuszú rétegek, a műsoraiban színvonalasabb, magasabb művészeti értékeket hordozó fesztiválok közönségében magasabb arányban találhatóak meg, mint a feltehetően kevésbé színvonalas műsorokat kínáló helyi fesztiválokéiban. Másrészt a státuszkristályosodás mutatkozik meg abban a jelenségben is, hogy a művészeti fesztiválok igényesebb közönsége más típusú kulturális tevékenységekben is nagyobb arányban vesz részt; többször járnak színházba, hangversenyre, moziba, könnyűzenei koncertekre, több könyvet olvasnak, mint a helyi fesztiválokat, a média eseményeket vagy akár a civil szervezetek rendezvényeit látogató közönség.

A fesztiválok nagy és sokféle közönséget vonzanak az Európai Unió más országaiban is. Csatlakozásunkkal számuk és terjedésük további gyarapodása várható hazánkban is.